

հարցման վեց ժամից է վրա խոհակերանց թքին հստակ" ցըմել եւ գ. բնակ ընկ յաւ էլ տախ եղեւ զի չկ. Եւ ինձ ողլ տիւ էր դշիկ" թէ էկ մի՛ համակից, որ ջաւամախ ողլ պառզ առևեմք, որ ի մասին ինքնիք, չա՛ եռ բնակ շու կամաց մաս պարզած եւ մասքաթիշ ժման, զոր ի նոյն ժամ առաջը իւ ք ողլ է վրա չկամ, որ յառաջ ժիս ապօպամ եղեւ ի թշրիւ բայց ժման, որ պէս զբել ենք ի թվ. ուշք. թ. (072+55=182), առաջ զին եւ տես եւ ամեր լուս զարդարանք յառջ" ին, առ միշտու միշտ առջ առջ" ին եւ ողլ ու կարող լինեց առ ամէ նոյն յերեր իւր, եւ շատ խաճած զարդար եր, որ առաջ ի վրա իւր եւ այս ծանրաբեռն զարդարին հարցաւ ի խօսքաց եւ փառաց եղեւ, որ արին զնայր ի ներքուս, ոս մեր այլ գործ ի տեսուք եւ լուս ինչն եղեւ եղաւ եւ շատ հոսկ այլը եւ զայր եւ՛ թէ զու բայց եներդ ի հոգ էկի զիս, ոյ արդյոք իսկցից այնպի, ոյ պատուից իւր եւ թաղեց ի պայմանի գերեզմանուանուն ի հնարքու տեղով, և ի մասամեջ զոր մեծ օգոֆ օգոփի ամբն, ոչ թէ հայերն պայմ, պղիք բայց յահաւասարիցն, որ զինուն դու, եւ տառ իւր ի սուրբ ամեն հաստացց եւ անհաւասից եւ ինաւասար, որ պրայ ու պայտաց եւ հրացու էր մեմ գառանելց, որ միշտ առաջ օրհասի վն դրիւն աշխարհին հանգան եղեւ մասեալ, ոյ զայր մեր եւ զինքին մեծ աշխարհի օքու եւ այլուր զմարդիքն Այլ, զի նահաւագի համարեցի նմ եւ թողէ զնմ անցն իւր գիտանի եւ զայրից, զինքն լին եւ զմցն, եւ ը զնց հասակ" ցն դասակից եւ դասիկից արաւու, ամեն:

Սոյն գրութիւննեն կը աեղեկանակ, թէ Քաթ Կարպակ վարդապետ բաւական արկածալց ու բազմաչարք կեանք մըն է վարած, ու վիրասոր սրտով վարդապետ համարանած է Յապազայ բաշայի Հայացինց ապաստմութեան միջոցն, այսինքն՝ 1623/ն կամ քիչ յետոյ:

Սոյն գրութիւննեն կարեւոր բան մըն ալ Վուանիք, ոյն է՛ Արմաշի Զարխափան Ա. Աւոտուածնի վանքի բուն հիմնադիր, որ Գր. Վարդապետ Դարանապեցին է, անշնչա 1610ի ատենելը, ինչ որ չէ յիշտափուած բնաւ Արմաշի վանքի պատմութեան մէջ³:

(Ը-բանակի) 80.թ. Վաւրաս Յ. Թորգուսիւն

¹ Յօր. ինաւասար:

² Յորեցոյ Ա. Գրիշու Աստ. Հեռագուսադիր, տորի 1900, էլ 175.

ՊԱՄՐԱՆԱԿԱՆՆԵՐ

ԽՈՍՀԻՒՅ ԳԵՐ. Հ. ԵՎԼԻՍ ԳԻՒԹԻ ԽՈԽՈՎ ԽՈԽՈՎ
ՌԱՇԻՌՈՒ ԽԻԹԻ

Հանգուեցակ Հ. Եղիկ Ժ. Վ. Խափթանեամբ քաղաքին վայ տոքի. Վահրամ Յ. Թորդու մասի իդումն յանսպատասից խօսուածք:

Յուլիարկաւորներ,

Կեանը մը՞ որ հանրութեան համար միշտ օգտաշատ ծառայութիւններով կը վայլի, կեանը մը՞ որ թեղուն եւ արդիւնաւոր գործունէութեամբ շարունակ կը սահի, այդ կեանը որ որշափ ալ ծանրաթեն ըլլայ տարիներու շատութեամբ, որշափ ալ ծերացած ու հինցած ըլլայ, երս դադարի իսկստ կարճաւոր կը թուի եւ վաղանցիկ:

Այս մուածութիւնը կը քաղէ այս պահուս իմ մորեւ մար սիրեցեալ Հ. Եղիշէ Ժ. Վախթանեանս, որուն ժիր, զործոն ու բազմարկին կեանը թէպէտ լեռ 85 ծնններու ցուրտ երեկոյն է որ կը մարի, քայլ իմ վրա կը պահանջի այն տպաւորութիւնը, եթեն թէ նորագործով վարդի մը սլլար այն, վաղորդայի շափ ապրած:

Հ. Եղիշէ Վարդապետի մանը մեր սրտին կու տայ այն կակիծը, զոր պատմած են երբմն Հ. Կղմէս Սիմիլեաններ, Սրուանծուեանցներ, Հ. Կելոնդ Յուլիանեաններ, Հ. Այտընեաններ, Հ. Կելոնդ Ալիշաններ, Աղեքասներ, Եղեանցներ եւ ուրիշներ, որովհետեւ այն նշանաւոր պատմագիրներու եւ մատենագիրներու պէս Հ. Եղիշէ Գաֆթանեան ինըն ալ ազգային մատենագիտութեան, բանասիրութեան եւ նագրութեան քրտնաթոր ու բազմարախտ մէկ աշխատաւորն եղաւ մինչեւ իւր վերջին օրերը:

* Գեր. Տէր. Փափազեանի զամբանական տակաւն շտապան խմբագութիւնն, խկ Պ. Խսոսենանի գմբանաբարա տամներն աւալում են կը բատարակներ միայն յաշորդ զամբանականները:
Խմբ. Հանդիս

Անոր Քահանայութեան յիսնամեայ Թողեկանին օրը ես պատի ունեցայ վինքը ներկայացնելու՝ Ազգ. մատենագործիան եւ պատութեան զարգացմանը ծշմարտապէս սատարող մեծ դէմք մը, թէի՛ պատմութեան հատորներ, մատենագրական հոծ երկեր արտադրող մը եղած չը այն, Հ. Եղիշէ, բայց Հայ ձեռագիրներու, Հայ դրամներու իր ճոխ ժողովածուները, Հայ տպագրութեան սկզբէն մինչեւ մեր օրերը լսա տեսած բոլոր գիրքներու եւ լրագիրներու հագուագիտ հաւաքածոներով առաջնորդ եղաւ նաշատ բանասէրներու, տեղեկատու մատենագիրներու, Խորհրդատու պատմագիրներու եւ լրսատու փառու մը հայ համայնշերու, որոնք հուպ ընդ հուպ կարող եղան հեղինակ հանդիսանալ պատմական եւ բանասիրական կարեւոր երկասիրութիւններու:

Ես մանաւորապէս շատ պարտաւոր եմ իրեն, եւ եթէ երբեք տկար գրչովս Հայ բանասիրութեան դպյան ծառայութիւն մը մատուցանել կարողացած եմ, կը խոսութամիմ՝ անա հրապարակա անոր դագաղին քով, թէ շատ ու շատ անգամներ առաջնորդուած եմ եւ օգտուած իրմէ իրբեւ աշակերտ, չորսին անոր պրապտող հետախուզութիւններուն, շնորհի նաեւ անոր, ժողված գրքերուն, ձեռագիրներուն, հութիւններուն, որոնք զարդիս կը պճնեն Վեհեննական Միթթարեան Սիհաքանութեան թանգարանն ու Մատենադարանները:

Բարեկամներ, յարգողներ Հ. Եղիշէն, երբ պատի կ'ընեն ինձ այս պահուս, միելով զի՞ւ որ արտայայտուիմ անոր դագաղին քով, կը ցալիմ որ ինքավիշտ յուզումի ու տիրութեանս մէջ, չեմ կարող ներկայացնել զայն ինչպէս վայել է. ցոյց տալ սրբանուէր անբասիր Քահանայն, բարեպաշտ, ողորմած, աղքատաէր Վարդապետը, Հ. Եղիշէն, զոր

պերծախօս շրթունք մը այնշափ վսեմապէս պատկերացոց թէշ մը առաջ, եւ ես կը բաւականանամ ըսելով միայն, թէ Հ. Եղիշէ Ժ. Կ. Գաֆթաներան՝ իր ընտիր ընտիր յատկութիւններուն եւ ծիրենուն հետ, կը կրէր եւ ծշմարիտ Հայու անկեղծ սիրու մը, սիրու մը համանակ ուկի, պատրաստ՝ Հայ անունին եւ Հայութեան սիրոյն յօժարակամ զրուելու: Հ. Եղիշէ կը սիրէր, կը պաշտէր Հայութիւնը; Եւ որ Հայն Է՝ որ ազգային բանասիրութեան մէջ ման եկած ժամանակ՝ սիրած չէ Հայութիւնը, որ Հայն Է՝ որ Հայկական փառակոր անցեալի թանկագին յիշատակներու ուսումնասիրութեանը պարապած ատենը՝ պաշտած չէ Հայութիւնը եւ անոր անծնուէր եղած չէ, օտարազգիներ իսկ երբ Հայ բանասիրութեան եւ պատմութեան հորոց միրժուած են, Հայը սիրած են Հայէ աւելի:

Մատնանիշ Ձեզ ընկով Հայ Եղիշէ եղական Հայասիրութիւնը, որով ամնուղ 60 եւ աւելի տարիներ Հայ ազգային զարգացման եւ յատաշարիմութեան ուսուր գործին մէջ անկոնչ վաստակեցաւ մինչեւ երեկ իւթ յետին շունչը, այս ցուրտ դագաղին քով կը ներեմ ինձ առաջարկել, որ ուստի ընենք անոր գերեզմանին վրայ, իսրեւ Հայ ամէնքս մէկ սիրու եւ մէկ հոգի ըլլալ, Միթթեան ու սիրոյ սերտ կապերով իրարու հետ շաղկապուիլ միշտ, տառապած Հայութեան կրօճանած տունը միազօր վերականգնելու, Հայ ազգային յառաջադիմութեան մէկ ուժով աշխատելու:

Պր. Թիոդիկի դամբաճական:

Աշքերը սեւեռած անդրաշխարհի երանութեանց, հոգին դէպ ի Յակիտենականութիւն թեւածելով, իսղմուանքով մը որ պարուականութեանց անխափան կատարումէն զնունակ՝ զուարթութիւն, մաքրութիւն, հանդարտութիւն է համակ, ուսին վրայ՝ 85 տարիներու քեռը վիթ-

իսրի՝ այլ փոքրողի, իր կոշումին ու պաշտամանը գիտակից պատկանելի հանապետ մը, կարծես երկրածութենէն կորարամակ, եկած է առա իր վերջին Սաղմոսը բանելու ամանորի սեմէն, մահու այս քաղաքին մէջ հիախանդ երկը պազութեամի մը.

Մերձեցաց ես ի դուռն գերեզմանի: Իր հողանիթ շինուածքը, զոր բանի մը սերունդներու յաշըրդութեան ընթացքին՝ կրցաւ օգտակարապէս կանգուն պահել՝ կը փի վերջական կերպով, առանց աղմուկի եւ առանց կանխագուշակ նշաններու, առանց նոյն իսկ խունափի մատոնելու իր շորջինները:

Արցունքներ չեն որ կը հոսին հիմայ զինքը ծանչողոններուն աշքերէն. իրմէ բաժնուելու, զինքն այլ եւս շունենալու ցան ունին լոկ իր աշակերտներն ու բարեկամները բոլոր՝ թիւով այնքան շատ: Ժաղիկ մը չէ որ կը թօշի, իր վաղանցիկ փափկութեան ու բուրումնաւտութեան չնշին իշխատակովը պահ մի տրտմեցներու համար զմեզ. դարաւոր կանի մինչ է որ կը շրջի մէկն ի մէկ, եւ մնաք այսուհետեւ ի զորք պիտի վնտունք մտերմութեան մարզերուն մէջ տարածած իր ծիւղերը սաղարթագեղ:

Վիեննայի Միհթարեան Միաբանութեան այս երիցագոյն անդամը թագակիր՝ իր բովանդակ կեանքը դրաւ ի սպաս, զանազան երկիրներու մէջ տպագրուած հայերէն գրքերու եւ հայերէն թերթերու հաւաքածոներ ժողովելու համար: Իրեն համար մատոններուն շափ պաշտելի առարկաներ եղան մեր մուտքական կեանքի այլ այլազան բեկորները, դէզաղէզ որանները Հայ իմացականութեան նունացին:

Թողունք իր յօրինած դասագրքերն ու թարգմանած վէտերը, յիշենք միայն այն համբերատար ոգին՝ որոն շորհին Հայր ծղիշէ կարող եղած էր կէս դարու

ընթացքի մը մէջ կերպարանելու երկինաւոր ստուար ու նյակապ ՑՈՒՑԱԿ մը՝ աշխարհիս շորս անկիրններուն մէջ գլուխիւն ու ունեցող Մամուլսներէն համբարուած Հայ մատեաններու, Հայ գրդյաներու եւ Հայ հանգէսներու, շարականներէ բերական, բառարաններէ հեգարան, 1512 թուականէն՝ շարայարաբար բերած կապած մինչեւ 1912 թուականը:

Եւ Հայ Տառերու գիտին 1500ամեակին ու Հայ Տպագրութեան շրեթարեան յորելեանին առթիւ, մծագոյն կորուսն է զոր կ'ունենայ մեր ազգը յանձին Հայր Գաֆթաննեանի որ փնտռեց գտաւ շատ մը զանմեր թղթեղին գրատուններու փոշու խորշերէն, ծինայարերու միթին որչերէն, աղամաննէ հնութիւններու պէս գորգուաց անոնց վրայ եւ այլպէտով կրցաւ կորուստէ փոլկէն հին հին հեղինակներու անունն ու տրնութիւնը:

Ասկէ 6—7 ամիս առաջ, ստիպուած ըլլալով շաբաթներով թարթափելու իր ծեռագիր աշխատափրութեան հոծ մանուածներուն մէջ, զերաւ համոզում գոյացոցի թէ այս ալեւոր վանականն օժտուած է եղեր տարօրինապէս պայծառ իմացականութեամբ, անսպաս կորովով եւ աննուած յարատեւութեամբ: Ցղայ հասակէն սիրահար գոլոր այն մատեաններուն ու թուղթի կոտրուանցներուն, որոնց վրայ “մասրոպեան տառեր”, զրոշմուած կային, յամառ հաւաքիշը դարձած էր անոնց, զիսաւոր ծովացընողը հանդիսանալով իր Ուխտին նյակապ Մատեանդարանին: Վիեննա գտնուած ատեն, սկսած է Դիւանը կոկել եւ կարգի դնել, եւ այնուհետեւ նուիրուի շատերու համար անպայման տաղտկալի ու ապերակու աշխատութեան մը որ իր մեռագիր Ծուցակն է:

Հ. Գաթըրթեանի, Մատաթիս Գառագաչի, Տէրվիշեանի ու Զազդեանի՝ մծանուն զաւընկերներուն ու կարգակիցներուն Հիմայ որ դրացին եղար

անդարձ, գերեզմանիդ խորերէն թող ցիծան ոսկերդ տառապեալ, ով “Տէտէ,,,”, ուղարկեած իրաւունք ունցար երանելոյն Յուբայ հետ կրկնելու.

Ո՞չ յանդիմանեաց զիս սիրտ իմ՝ յամնայն կեանս իմ:

Զքեզ պիտի շմոնանք, Ֆէք Յորեւեար, մեր յորելմանական հանկուլթեանց մէջ, Թիւզանդիրնէն մինչեւ բուրգերուն երկերը, Կովկասէն մինչեւ նոր Սշխարհ, ամէն ուր որ Հայ կայ եւ հայ մորք արտադրոյթ՝ Գուտէմթէգկեան արուեստով:

Քու անունդ պիտի պահուի մեր մորին մէջ իբրև յուշապան մը մոհական որուն մէջ խուացած է գեղեցիկ դրուագներ Հայութեան գրաւոր անցեալէն.

... Տարօնյ շրջակայքը, Տէռը կուտած գիւղին մէջ, դարերէ ի վեր գերեզման մը կայ անշութ. Սահակ Հայրապետին է ան: Գերեզման մըն ալ Օշական. Մեսրոպինն է ան: Հայ գրին ու հայ գրին փառքը պանծացրող եւ անոնց սուրբ Եռանդով համակուած վանական մը կը հանգչի հոս, սպակիր ներկաներ. Հայր Նոյշէն է ան:

Ժիշտիկ արտասահած ուստանոյք: Նրջանիկ մահ... բայց, Տէր, մեզ ինչ իխսու կու զայ

Զիկուիլ յանկարծ հօր մը տեսքէն սիրական.

Եւ որբան դառն՝ յանմնել հողին անզգայ՝ Մեր առօրեա գուրզուրանաց առարկան:

Հայր, կը լսեմ, Քու մոտերիմ “ծիծառ,,,” է Որ դաշտիկ վրայ ծըռած տրտմազին՝ Մշտնչնի գարուն մը Քեզ կը մանթէ, Եւ սաներուկ՝ կ'ուղղէ ողջինը յետին:

Ուսկից գտնել բառես ծշքրիտ ըստ կարի, Ուր ուսանիլ շեշտերն նըզօր, աղկեցիկ, Տաքրողելու համար ի լուր աշխարհի Զիրքերդ ազնիւ, կեանքդ անստգիւտ, գեղեցիկ:

Տիրանըւէր քահանայի վեհ տիպար, Տիւբըն բան Էր մեզ հաւատքի բերելու. Ի լուր ճայնիդ մեղմ որ իրատէր հայրաբար

Վէս շրժներու փոխուէր անէծքն յԱլէւու:

Խոնարհամիտ՝ Տիրոջու պէս երկնային, Դուն խոյս տրիթ պատիներէ մնամած. Սուտ փառքիրուն՝ զոր այլը կորժել շանային,

Նախընտրեցիր գըռքերըն հին, մեցամէս.

Ու շահեցար ծշմարիտ փառքն, միակ մեծ Ընդհանուրին յարգանքն ու սէրն խանդակաթ.

Հայր Եղիշէն, ով ծանչցաւ եւ լըսիրեց, Ով տեսաւ զայն եւ լըծուց գիւր ծակատ:

Մթագնեցին սակայն ամներ նորանոր՝ Վերջալսուի երկինքն՝ անքիծ այդ կեանքին.

Բակունեցին գորովալիր սիրուն անոր Մահ սիրելաց, ոժքանստ վէճնը ալ գային:

Ալըս սրտիդ ով թափանցեց ինծի պէս...: Աշքերուդ մէջ տեսայ շոյիւնն սուրբ ցաման...:

Հայր, երբ ելլս փրկչիդ առջեւ յիշէ մեզ, Սզգիդ համար հայցէ իւր գութն անսահման...:

Ինչո՞ւ սակայն խովել հանգիստը, Հայրիկ.

Հոգ ու ցաւեր ալ Քեզ համար վերջ առին. Քոնըդ անուշ, Մնչէ խաղաղ, հանդարտիկ՝ Հառաւալիր երաց ի ծայն “ծիծառ, ին Մնաս բարեան. տօն կը մեկնինք ալ քովէն.

Կենցաղը սուրբ՝ մեզ օրինակ ու խրախոյս...:

Գնա՞ վայել փառքն ընտրելոց՝ առ յաւէտ, Գնա՞, ով Հայր, դէպ ի Աստուած, դէպ ի Լոյս...: